

KAZUISTIKA Z FOREZNÍ PRAXE

IVANA BĚHALOVÁ

Následující kazuistika ilustruje výjimečnou dosavadní životní cestu odsouzeného mladistvého pachatele násilného trestného činu podle § 219 t. z. (vraždy), jak ji sám líčí, a některé okolnosti spáchaného deliktu. Informace o respondentovi byly získány jednak rozhovorem se samotným odsouzeným v prostorách Věznice Všehrdy, jednak byly využity výsledky několika použitých dotazníků a testů.

Trestní zákon označuje mladistvou osobu jako takovou, která v době spáchaní trestného činu dovršila 15. rok a nepřekročila 18. rok svého věku. Odsouzený LB se dopustil trestného činu vraždy v 15 letech na známé osobě ve spolupachatelství. Pod vlivem alkoholu se dva pachatelé vloupali na faru, kde chtěli odcizit trezor s penězi. Byli vyrušeni panem farářem, který jim odmítl klíče od trezoru vydat. Za své bránění majetku zaplatil životem. K usmrcení došlo následkem ubití, ukopání, poranění nožem a pálení. Odsouzený LB odmítá, že by byla vražda plánovaná. Možná, že smrt oběti byla skutečně případem instrumentální agrese, tedy „pouhým“ prostředkem k dosažení žádoucího cíle. Možná, že primárním motivem brutálního trestného činu byla tedy naléhavá potřeba financí. Ale proč šli pachatelé pro peníze vybaveni nožem a hořlavou látkou, vysvětlit LB nedokáže...

Úvodem

Odsouzený LB (nar. 1989) je drobný mladý muž menšího vzrůstu a dětského vzezření. Nevypadá na 20 let, dokonce ani na pachatele hrůzného trestného činu, kterého se dopustil v pouhých 15 letech. Má jemné rysy v obličejí a „jiskry v očích“. Nosí dlouhé vlasy do půl zad stažené do culíku. Při sběru dat je čistě upraven a oblečen do vězeňského oděvu. LB při rozhovoru po počáteční nervozitě, která se projevuje nadměrným škrábáním předloktí a štípáním, komunikuje ochotně, s úsměvem. Navazuje dobře oční kontakt. Občas používá neobvyklá slovní spojení, např. „*mít poházený myšlenky*“. O svém trestném činu hovoří detailně, přestože se tehdy u soudu ke svému jednání nepřiznal. Pro jednoznačné důkazy byl odsouzen na 8,5 roku (§ 219, § 247 a § 238 t. z.). Nyní skutek nepopírá, nicméně dodává, že jej spáchal a další majetkové trestné činnosti se dopouštěl kvůli blízkým, aby měl peníze na dárky a na společné bydlení s přítelkyní. Dokonce připouští, že peníze na faře kradl dlouhodobě a pravidelně. Bez zajímavosti není ani volba barvy propisovací tužky při samotném testování – LB opakovaně používá červenou...

Rodinné vztahy a zázemí

LB pochází z úplné rodiny. Jeho rodiče nejsou oddáni. Otec je Čech a podle slov mladistvého matka Jugoslávka. Odsouzený je nejstarší ze tří dětí, má o čtyři roky mladšího bratra a o dva roky mladší sestru.

Úplně první zážitek z dětství, který si LB vybavuje, má z období svých 7 let, kdy se s rodinou přestěhovali na vesnici a on si s kamarádem hrál na vojáky.

LB hovoří o svých rodičích s láskou, říká, že je má oba moc rád, ale jeho vztah k otci a matce je odlišný. Otec byl prý ve výchově benevolentnější a odsouzenému povolil vše, co matka zakázala. LB se vždy více bál matky. Trestala ho „zarachem“, musel se učit, a nesměl se dívat na televizi. Také ho často mlátila: „*bila mě hlava nehlava, koštětem, boty lítaly, ...*“. Otec se k fyzickým trestům příliš neuchyloval, ale pokud ano, bylo to surové. Slova LB potvrzuje i V. Šulc: „*Otec se choval k rodině dlouhodobě hrubě, mluvila o tom i matka s dětmi. Výchova otce byla razantní a drsná,*“ (Šulc, 2007). Matka k synovi přistupovala zároveň vždy (i ve výkonu trestu) jako k dítěti, LB je její „mazánek“, otec s ním jednal více jako s dospělým. Pochvalných slov si LB v rodině příliš neužil, občas byl rodiči oceněn za dobré známky ve škole. Přesto tvrdí, že by ve své rodině změnil pouze „*drobnosti*“. Vadilo mu, že si nesměl zvat na návštěvy kamarády, neboť s tím otec nesouhlasil. Také si stěžuje, že otec matku někdy uhodil. Dodává, že tomu chtěl zabránit, ale „*nemohl se do toho plést, je to jejich věc*“. LB si nemyslí, že by rodiče něco v jeho výchově zanedbali, naopak to s ním mysleli dobře a váží si jich.

Celá rodina se hlásí ke katolické víře a účastní se pravidelně bohoslužeb v kostele. Volný čas trávila prý spíše společně, jezdila na výlety, chodila do plaveckého bazénu. Otec děti brával do cirkusu a na kolotoče, matka se jim věnovala v souvislosti se školou. Později se ukázalo, že se toto tvrzení nezakládá úplně na pravdě, v soudním spisu je naopak zmínka, že v matčině péči o děti se vyskytují problémy a že se rodiče o synův prospěch nezajímali.

Je známo, že rodina měla opakované dluhy, což LB rovněž neuvádí. Odsouzený LB během rozhovoru dále nezmínil zcela zásadní skutečnost, a sice kriminální infekci v rodině – oba jeho rodiče byli ve výkonu trestu odnětí svobody. Zkušenost s policejním vyšetřováním v rodině se však dala postřehnout z drobného komentáře LB během rozhovoru při popisu úkonů vyšetřovatelů následně po zadržení: „*Dělali mi vše, co policajti dělaj, když se něco takovýho stane, tzn. otisky, sliny, ... Zvládal jsem to, netřepal jsem se ani nekoktal.*“

Přestože odsouzený popisuje rodinné vztahy jako téměř idylické, výsledky z *Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině* ukazují, že emoční vztah otce k synovi byl záporný a jeho výchovné řízení silné, také emoční vztah matky byl záporný a výchovné řízení rozporné.

Rovněž vztahy se sourozenci líčí odsouzený jako dlouhodobě dobré, ačkoliv tomu tak nebylo vždy. Zejména se sestrou se neměli příliš v lásce. Zlom nastal při dramatické záchraně jejího života, kdy spadla do rybníka a topila se. Tato událost sourozence sblížila a od té doby si rozumí. Tento zážitek spolu s trestným činem vraždy považuje LB za nejhorší ve svém životě.

Partnerské a vrstevnické vztahy

LB od svých 13 let s rodiči a sourozenci pravidelně nežil, zdržoval se v přítomnosti své přítelkyně, se kterou prožíval dva roky před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody vážnou známost. S ní uvažoval o koupi bytu a založení vlastní rodiny, ačkoli měli před sebou ještě oba dokončení základní školy. Společný čas trávili převážně návštěvami diskoték. Tam experimentovali s drogami, brali pravidelně extázi, také pervitin. Odsouzený přiznává kouření (deset cigaret denně) a požívání marihuany (dvakrát týdně). Od 13 let pil víno (uvádí litr denně) a od 14 let i tvrdý alkohol. Nedomnívá se, že by byl na nějaké omamné a psychotropní látky závislý, nicméně s matkou vedli kvůli jeho užívání alkoholu a drog četné spory. Spolu s přítelkyní občas chodili „za školu“, ale o trestné činnosti LB ona údajně nevěděla. Vztah pokračoval ještě rok a půl po uvěznění odsouzeného formou dopisů, poté jej ukončili.

LB příliš kamarádů mezi vrstevníky nikdy nemíval, ale rozuměl si spíše s děvčaty. Říká, že se mu svěřovaly, neboť uměl naslouchat a dokázal jim pomoci při řešení problémů. Všechny přátele ztratil okamžitě po nástupu do vězení: „*Kamarádi se votočili proti mně.*“

Škola

LB spáchal svůj trestný čin ještě v době povinné školní docházky, devátou třídu dokončil již ve výkonu trestu odnětí svobody. Sám od sebe však neuvádí, že neabsolvoval základní školu, nýbrž zvláštní. Na školní léta si pamatuje v dobrém, ale vracet by se do lavice už nechtěl kvůli partě, která ho svedla k tvrdým drogám. Říká, že paradoxně z předmětů, které ho bavily, měl horší známky a naopak. Nejradši měl matematiku, tělesnou výchovu a fyziku, ale nejlépe ovládal angličtinu, která ho nebavila. Odsouzený se domnívá, že se mu ve škole dařilo v podstatě ve všem, na vysvědčení míval dvě tři trojky, pár dvojek, jinak jedničky. V. Šulc v Kriminologickém sborníku uvádí úryvky ze soudního spisu v rozporu s uvedenými tvrzeními LB: „*Jako žák zvláštní školy měl neomluvenou absenci, kterou rodiče omlouvali až dodatečně. Do školy chodil nepřipravený, bez zájmu o výuku, během pracovního vyučování se snažil práci osídit,*“ (Šulc, 2007). Už ve čtvrté třídě bylo jeho chování na závěru roku prvně hodnoceno sníženým stupněm, sám odsouzený příčinu spatřuje ve své „ukecanosti“, také býval drzý a někdy si na něj někdo „zasedl“. Později dostal dvojku ještě za záškoláctví a fyzické napadení. Od páté třídy odsouzený často střídal školy. Ve výkonu trestu absolvoval učební obor Kuchař – v budoucnu se chce takto uplatnit, najít si práci v nějakém hotelu. Plánuje ještě absolvovat barmanský kurz. Po propuštění z vězení si přeje vydělat peníze v zahraničí, opakuje, že peníze má hodně rád. V současné době navíc studuje druhý učební obor Elektrovýroba.

Sebereflexe

Odsouzený LB považuje za svou špatnou vlastnost tvrdohlavost. Ví o sobě, že je snadno vyprovokovatelný „kvůli blbosti“. Z výsledků *Rosenzweigova frustračního obrázkového testu* vyplývá, že u odsouzeného aktuálně mírně převažují v interpersonálních konfliktních situacích tendence konstruktivního způsobu řešení problémů. Rozložení reakcí

na obranu vlastní osoby a reakcí zdůrazňující překážky je zcela vyrovnané. Směr agrese je vyvážený – nejméně zastoupené jsou odpovědi, v nichž je agrese obrácena proti okolí, nejčastěji projevuje odsouzený vůli povznést se nad frustraci. Distribuce jednotlivých odpovědí je v souladu s tím, jak se sám LB ve skutečnosti ve svém jednání snaží nyní projevovat. Při sebereflexi svých stinných stránek LB dále uvádí, že občas, když „*má své dny*“, odsuzuje lidi podle toho, jak vypadají, a nemá rád Romy. Nesnáší, pokud mu „*někdo sáhne na rodinu nebo kamarády*“. Naopak si váží lidí, kteří jsou upřímní, dokážou naslouchat, mají slušné vystupování a nehledí na něj samého špatně (kvůli trestnému činu). Na sobě kladně hodnotí umění se předvádět, věří, že dobře ovládá akrobatické kousky (přemety, salta). Zdůrazňuje, že pořád myslí na druhé a každému by dal „*první poslední*“. Sám se považuje za „*dobráka*“. Tuto úvahu dokresluje V. Šulc, když píše, že v kostele na LB vzpomínají slovy: „*Byl přímý, měl smysl pro spravedlnost, ale také byl chladnokrevný, s agresivitou, kterou uměl dobře skrývat,*“ (Šulc, 2007).

Subjektivní spokojenost v životě

Z kvalitativního rozboru jednotlivých položek *P-I-L testu* (Purpose in Life Test) vyplývá, že LB rozhodně neprožívá ve výkonu trestu odnětí svobody extrémní nespokojenost, naopak se cítí dlouhodobě spíše dobře. Vězení považuje nyní za svůj domov, zvykl si, „*i když je to tady jak v konzervě*“. Zůstává pozitivně naladěný na život. Suicidální tendence se neobjevují. Plánuje budoucnost, má jasné představy o svém životě po propuštění z výkonu trestu a optimisticky věří v dosažení všech svých cílů. Tytéž závěry vychází z vyhodnocení *LOGO testu*, tzn., že odsouzený neprožívá žádnou osobní krizi, avšak rodinu postrádá intenzivně, nicméně cítí se aktuálně spokojený díky prožívané smyslnosti. Dokonce lze předpokládat, že se s případnými nepříznivými okolnostmi v životě dobře vyrovná.

Na trestný čin už nechce příliš vzpomínat, občas by si přál vrátit čas, anebo překonat vše, co s vraždou souvisí. Uvádí, že nemůže věřit, co se stalo a někdy se mu vrací detaily z osudné noci. „*Lituju toho, snažím se si dávat vinu, byl jsem bezproblémový člověk a vzal jsem lidský život.*“ Odsouzený svůj trest přijímá se slovy „*nic jiného mi nezbyvá*“.

V *Koláči radosti* vyjadřuje, že mu během výkonu trestu chybí rodina a za nejdůležitější v životě pokládá právě lásku blízkých osob. Váží si toho, že ho jeho rodina nezavrhla, měla a má ho stále ráda, což dokazuje pravidelnými návštěvami a hojnými dary. LB však postrádá přijetí ze strany jiných osob pro svůj delikt a obává se, jak tomu bude ve společnosti po propuštění z vězení.

Úvaha závěrem

Výzkumné šetření prokázalo, že výstupy z jednotlivých použitých metod a samotného rozhovoru nejsou zcela v souladu, ba dokonce obojí je částečně v rozporu s objektivními daty. Je možné, že se při rozhovoru chtěl LB ukázat v lepším světle, včetně rodinného zázemí, a tak své odpovědi korigoval (např. nepřiznání podstatných skutečností), zatímco v testech a dotaznících se vědomá kontrola projevila v menší míře. Zkreslené nazírání normy ve vlastní rodině, v jejím fungování, ve vztazích atp. může být vysvětleno aktuálním

vnímáním rodiny s odstupem času bez záměrného úsilí, navíc také podmínkami výkonu trestu odnětí svobody.

Zatímco ve škole měl LB problémy s autoritami, nyní ve výkonu trestu patří mezi bezproblémové odsouzené. (Případnou účelovost jednání prověří jedině budoucnost.) Na jedné straně projevuje lítost nad spáchaným deliktem, na straně druhé stále viní za své životní „omyly“ okolí. Přestože v jeho rodině panují komplikované vztahy, zdá se, že se má LB kam vrátit a začít psát svůj osud od prvních řádků lépe.

LITERATURA

BĚHALOVÁ, I. (2009). *Mladiství pachatelé násilné trestné činnosti*. Praha: FF UK, Diplomová práce. 118 s.
ŠULC, V. (2007). Příliš mladí na vraždu... 4: mučednická smrt. *Kriminalistický sborník*, 54 (4), 60–61.

KOMENTÁŘ KE KAZUISTICE

Problematika nejzávažnější násilné trestné činnosti mladistvých k sobě poutá značnou pozornost laické i odborné veřejnosti. Informace zprostředkované médií jsou často zkreslené, obsahují hodnotící názory. Výše uvedenou kazuistiku zpracovala autorka, která měla možnost kontaktu téměř se všemi mladistvými odsouzenými za nejzávažnější násilné trestné činy toho času ve výkonu trestu v naší republice. V rámci kazuistiky skládá autorka psychologicky bohatou mozaiku příběhu dotyčeného chlapce – pachatele, přičemž využívá různých zdrojů informací – jak psychologických testových a dotazníkových metod, tak informací z kontaktu s odsouzeným, či z dalších zdrojů. Vzniká živý obraz, který je zneklidňující některými vnitřními rozpory. Autorce se daří nepředkládat právě onu hodnotící perspektivu, nechává výsledný „dojem“ na čtenáři.

Hedvika Boukalová, Katedra psychologie FF UK v Praze